

TÜRKİYE'DE AKTİVİST BELEDİYESİCİLİK

GOVERNMENTAL ACTIVISM IN TURKEY

Barış Gençer BAYKAN*

ÖZ

Birbiriyle çekişmeli bir mücadele yürüten devlet ve toplumsal hareketler uzun süre ayrı iki alan olarak incelenmiştir. Literatürde yoğunlukla toplumsal hareketlerin devleti ve onun kurumlarını şekillendirmesi ele alınırken devletin bazı unsurlarının da toplumsal hareketler gibi davranması gündeme gelmektedir. Özellikle yerel yönetimlerin tepeden inmece politikaları/projeleri kabul etmeyerek kent hareketleri ile eşgüdüm halinde, protesto dahil çeşitli toplumsal hareket yöntemlerini kullanarak hak aradıkları çekişmeli bir mücadele yöntemini benimsedikleri gözlemlenmektedir. Yerel Yönetimler bünyelerinde toplumsal hareketlerde kısıtlı olan bazı kaynakları da barındırabilmektedirler. Bu makalede Kamu Yönetimi, Yerel Yönetimler ve Toplumsal Hareketler literatürlerini kesen bir araştırma alanı olarak aktivist belediyeciliğin Türkiye'deki tarihsel arka planı, hangi siyasi, ekonomik ve toplumsal koşullarda şekillendiği ve güncel dinamikleri incelenecektir. Yerel yönetimlerin neden aktivizme yöneldiği, bu tür bir aktivizmin hangi konularda yoğunlaştığı ve hangi eylem repertuarlarına başvurduğu ve hangi devlet kurumlarını neden muhatap aldığı incelenecektir. Aktivist belediyeciliğin merkezîyetçi ve kalkınmacı eğilimlerden, yerel demokrasinin yükselişinden ve son olarak

* Dr. Öğr. Üyesi, Yeditepe Üniv., İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, baris.baykan@yeditepe.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3018-5339>

* Makale Geliş Tarihi / Article Received: 20.01.2023
Makale Kabul Tarihi / Article Accepted: 11.05.2023

da toplumsal hareketlerin sonuç alıcı etkinliğinden kaynaklandığı öne sürülecektir.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, Toplumsal Hareketler, Aktivizm, Belediyeler, Protesto.

ABSTRACT

The state and social movements, which are in a contentious struggle with each other, have been studied as two separate fields for a long time. While social movements' capacity to shape the state and its institutions are widely discussed, a new phenomenon is emerging focusing on the certain government agencies which are imitating social movements. Local governments do not accept top-down policies/projects and adopt a method of contentious struggle in which they claim rights by using various social movement methods, including protest, in coordination with urban movements. Local governments can also mobilize some resources that are limited in social movements. This study benefiting from the literature of Public Administration, Local Governments and Social Movements, focuses on the historical background of governmental activism in Turkey, discusses the political, economic and social conditions that shape this type of activism and its current dynamics. We will examine why local governments turn to activism, on which areas such activism concentrates, which action repertoires it resorts to, and which state institutions it addresses. It will be argued that governmental activism stems from centralist and developmental tendencies, the rise of local democracy, and finally, the effectiveness of social movements.

Keywords: Local Governments, Social Movements, Activism, Municipalities, Protest.

GİRİŞ

Amasra'da vatandaşlar, kente kurulması planlanan termik santral ile ilgili anlaşmanın imzalanmasına tepki gösterdi. Protesto eylemine Amasra Belediye Başkanı Emin Timur, Bartın Belediye Başkan Yardımcısı Hüseyin Çetin, Bartın Platformu üyeleri, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ve çok sayıda vatandaş katıldı. Amasra

Belediye Başkanı Emin Timur, 'Biz biliyoruz ki, Bartın, Karabük, Zonguldak için Çevre Bakanlığı'nca hazırlanan Çevre Düzeni Planı'nda Bartın için termik santrale yer yoktur. Hukukten hiçbir dayanağı olmayan böyle bir yatırımı kaygıyla takip ediyoruz. İlgili bakanlıklar ve şirket, hukuka ve mevcut planlara uymak zorundadırlar. Amasra halkının ve Amasra Belediyesi'nin tek beklentisi, hukuk sınırları dışına çıkılmaması ve Amasra'ya termik santral yapılmamasıdır. Siyasilerin 'Amasra'ya termik santrale izin vermeyiz' söylemine rağmen, Enerji Bakanı'nın yerli kömüre dayalı enerji üretiminden bahsederek, böyle bir toplantıda yer alması önemli bir çelişkidir. Sürecin takipçisi olacak, termik santral yapılmasına izin vermeyeceğiz' dedi (Beyaz Gazete, 2012).

Yerel yöneticilerin merkezi politikaları ve projeleri eleştirmesi ve gerektiğinde alternatifler önermesi, kamu yönetimi mevzuatı çerçevesinde itiraz yöntemlerini işletmesi olağandır. Yukarıdaki gazete haberinde görülen ve giderek yaygınlaşan ise yerel yönetimlerin toplumsal hareketler gibi davranması, konvansiyonel yöntemlerin ötesine geçmesi ve sivil toplum örgütleriyle birlikte hareket etmesidir.

Birbiriyle çekişmeli bir mücadele yürüten devlet ve toplumsal hareketler uzun süre ayrı iki alan olarak incelenmiştir (Tilly, 1978). Bu iki yapı monolitik olarak düşünülmeyp çözümlendikçe ve çekişmeli mücadele konu bazlı veya yerel düzeyde incelendikçe yeni ilişkiler ve yeni kavramsallaştırmalar ortaya çıkmaktadır. Konu bazlı kurumsal aktivizmden seçkinlerin seferberliğine, toplumsal hareketler ile kurulan koalisyonlardan aktivist belediyeciliğe uzanan bir hattan bahsedilmektedir. Son dönemde Hollanda'da Verhoeven ve meslektaşları farklı politika alanlarında ve farklı siyasal sistemlerde yerel yönetimler aktivizmini kavramsallaştırmaya çalışmaktadırlar. Birbirleriyle ve diğer aktörlerle çekişmeli mücadeleye giren idari birimlere dikkat çekerken yerel yönetimlerin toplumsal hareketlerin strateji ve yöntemlerini benimsemesini analiz etmektedirler. Araştırmacılar, tepeden inme kararların yerel yönetimler tarafından kabul edilmeyerek kent hareketleri ile eşgüdüm halinde, protesto dahil çeşitli toplumsal hareket yöntemlerini kullanarak hak aradıkları çekişmeli mücadele yöntemlerini mercek altına almaktadırlar.

Bu makalede Kamu Yönetimi, Yerel Yönetimler ve Toplumsal Hareketler literatürlerini kesen yeni bir araştırma alanı olarak Türkiye'de aktivist belediyeciliğin tarihsel arka planı, hangi siyasal, ekonomik ve toplumsal koşullarla şekillendiğini ve güncel dinamikleri incelenmiştir. Şu temel sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır: Aktivist belediyecilik hangi toplumsal, ekonomik ve sosyal koşullarda ortaya çıkmaktadır? Hangi politika alanlarında yoğunlaşmaktadır? Yerel yönetim unsurları neden toplumsal hareketler gibi davranmaya ihtiyaç

duymaktadırlar? Farklı yönetim birimleri arasında nasıl bir çekişmeli mücadele gelişmektedir? Aktivist belediyeciliğin eylem repertuarları nelerdir?

Makalede öne sürülmekte olan hipotez şudur: Kentsel müşterekleri ve doğayı, kalkınmanın temel kaynağı olarak ele alan politikaların yarattığı ekolojik ve sosyal tahribat ile birlikte yerel unsurları karar mekanizmalarından dışlayan merkezîyetçi eğilimlerin artması, yerel yönetimleri toplumsal hareketlerin stratejilerini ve yöntemlerini izlemeye itmektir. Makalenin yapısı şu şekilde tasarlanmıştır: Öncelikle literatürde devlet-toplumsal hareket karşıtlığı ve bu karşıtlığın dönüşümünde ortaya çıkan kurumsal aktivizm, seçkinlerin seferberliği ve çekişmeli yönetim kavramları incelenecektir.

Aktivist belediyeciliğin bu kavramlardan nasıl ayrıştığı ve barındırdığı temel özellikler farklı yerel yönetim seviyeleri üzerinden örneklendirilecektir. 2010 sonrasında Türkiye’de aktivist belediyecilik yürüten yerel yönetim biriminin hedef aldığı kurum açısından üç farklı ilişki biçimi açıklanacak ve başvuru eylem repertuarları ele alınacaktır. Ayrıca aktivist belediyeciliğe yol açan makro düzeydeki siyasi ve ekonomik eğilimler, bu tür aktivizmin yayıldığı politika alanları ve yerel yönetimlerin toplumsal hareketler ile kurdukları koalisyonlar incelenecektir. Son bölümde ise araştırmanın bulguları ve kısıtları özetlendikten sonra yeni araştırmalar için sorular ve yöntemler önerilecektir.

1. TOPLUMSAL HAREKETLER VE DEVLET ETKİLEŞİMİ

Toplumsal Hareket kavramı ortak bir kolektif kimlik temelinde siyasi veya kültürel bir çatışmaya giren çok sayıda birey, grup ve/veya örgüt arasındaki gayri resmi etkileşimler ağı olarak tanımlanmaktadır (Diani, 1992). Toplumsal hareket örgütleri zaman zaman şirketler, dini kurumlar, uluslararası kuruluşlar gibi devlet dışı aktörleri hedef alsalar da temel muhatapları devlettir. Protestolar, yürüyüşler, imza kampanyaları aracılığıyla yurttaşların değişime dair isteklerini gerçekleştirmek için devlet kurumları üzerinde baskı oluşturmaktadırlar. Toplumsal hareketler literatüründe Tilly (1978) devleti ve toplumsal hareketleri ayrı alanlar olarak ele almış, hareketleri kurumsallaşmış siyasete nüfuz etmeye çalışanlar olarak nitelendirmiştir. Johnston (2011: 1), devlet ile toplumsal hareketler arasındaki ilişkiyi yönetimin modern kurumlarının ortaya çıktığı 18. yüzyıl ortalarına kadar götürmektedir. Goldstone (2003: 2) yasamanın, yürütmenin, yargının ve siyasi partilerin kurumsallaşmış faaliyetlerinin toplumsal hareketler tarafından şekillendirildiğini savunmuştur. Yaklaşık 300 yıldır yoğun bir etkileşime sahne olan iki zıt alan birbirini dönüştürmektedir.

Literatürde yoğunlukla toplumsal hareketlerin devleti ve onun kurumlarını şekillendirmesi ele alınırken devletin bazı kurumlarının da toplumsal hareketler

gibi davranması gündeme gelmektedir. İlk olarak konu bazlı ve aktivistler üzerinden yorumlanabilecek ve yerel ölçekte gerçekleşen bu olgunun izi farklı yönlerden sürülebilmektedir. Banaszak (2005), devlet-hareket ilişkisinde örtüşen siyasi kişilikleri incelemektedir. ABD'deki kadın hareketini analizinde devlet görevlilerinin toplumsal hareket aktivistleri olabildiğine ve aynı şekilde hareket aktivistlerinin de hareket bağlantılarını korurken devlet görevlisi olabildiklerine işaret etmektedir. Bu kurumsal aktivistler hareketin gelişimini, stratejilerini ve sonuçlarını etkileyebilmektedirler. Pettinicchio (2012) da benzer bir perspektiften engelli hakları hareketini ele aldığı çalışmasında toplumsal hareketler ile birlikte çalışan kurumsal aktivistlere dikkat çekmektedir. Kurumsallaşmış siyaset içinde güce ve kaynaklara erişimi olan bu kişiler, sorunu veya olası çözümleri çerçevelendirerek toplumsal hareket aktörleri için fırsatlar yaratabilmekte ve kurumsal kaynakları, kurulan koalisyonun taleplerini hayata geçirebilmek için seferber edebilmektedirler.

Stearns ve Almeida (2004), bir toplumsal hareketin yerel yönetim ile koalisyon kurma ihtimalinin en çok harekete neden olan sorunun yöreyi yaygın, doğrudan ve olumsuz bir şekilde etkilemesi halinde gerçekleşeceğini belirtmekte ve 1956-1976 yılları arasında Japonya'da kirlilik karşıtı politikaların gelişmesinin kirlilik karşıtı hareket, devlet kurumları, muhalefet partileri, yerel yönetimler ve mahkemeler arasındaki çoklu koalisyonların sonucu olduğunu ortaya koymaktadırlar. Koalisyonlar sadece grupları bir araya getirmekle kalmamakta ortak bir çerçevelenmenin de önünü açmaktadırlar. Benzer bir şekilde ABD'de yerel yönetimleri, sivil toplum örgütlerini ve iş dünyasını bir araya getiren seçkinler seferberliği, dönemin büyüyen bir toplumsal sorunu olan uyuşturucu ile mücadeleyi odağına almaktaydı (McCarthy, 2005).

Daha yakın dönemde ise yerel yönetimler sadece tek bir konuda toplumsal hareketler ile koalisyonlar oluşturmanın ötesine geçip merkezi yönetimin kararlarını etkilemek adına toplumsal hareket gibi davranmaktadırlar. Bununla birlikte sadece seçkinlerden oluşan bir koalisyona öncülük etmek hedeflenmemekte, toplumu harekete geçirmek için de farklı örgütlenme ve eylem türlerine başvurulmaktadır.

2. YEREL YÖNETİMLER VE AKTİVİZM

Yerel yönetimler ve toplumsal hareketler ilişkisinin dinamiklerini incelerken dikkate alınması gereken bir akım da belediyecilik hareketidir. 1800'lerin sonlarından 1940'lara kadar Avrupa'da ve ABD'de gözlemlenen hareket, kentsel hizmetlerin kamulaştırılması ve sosyalist politikaların yerel yönetimlerde yaygınlaştırılması için mücadele vermekteydi. (Leopold ve McDonald: 2021). 2000 sonrası Avrupa'da ve Güney Amerika'da Yeni Belediyecilik (*New*

Municipalism) veya ilerici Belediyecilik (*Progressive Municipalism*) kavramları altında teorik tartışmalar, politik kampanyalar ve idari uygulamalar gözlemlenmektedir. Bir yandan küresel ekonomik krizin kentsel hizmetler üzerindeki yıkıcı etkileri diğer yandan da temsili demokrasinin verili formlarının eleştirisi ve kent düzleminde karar alma süreçlerine katılım talebinin yoğunlaşması sonucunda yerel yönetimler tekrar önemli bir siyasi ve idari katman haline gelmiştir (Rubio-Pueyo, 2017).

Güney Avrupa’da kemer sıkma politikalarına karşı kent hareketleri taban örgütleriyle ve siyasi partilerle birlikte yönetim mekanizmalarına seçilmeyi hedeflemişlerdir. İspanya’da tabandan örgütlenen belediyecilik inisiyatifleri Barcelona ve Madrid başta olmak üzere yedi orta ve büyük ölçekli şehirde seçimleri kazanmıştır (Janoschka ve Mota: 2021). 15-M/Öfkeliler Hareketi’nde konut aktivizmi merkezi bir rol üstlenmiş ve 2015-2019 yılları arasında yerel iktidara gelen belediye koalisyonlarının bir parçası olan aktivist meclis üyelerinin temel kaygıları arasında yer almıştı (Martinez ve Wissink, 2023). Haksız tahliyelere karşı mücadele veren bir platformun liderlerinden olan Ada Colau, Barcelona en Comu (Müşterek Barselona) hareketinin adayı olarak girdiği 2015 yerel seçimlerinde belediye başkanlığına seçilmiştir. Müşterek Barselona 2015’ten itibaren yeni belediyecilik hareketini küresel bir ağa dönüştürmek için çaba göstermiş ve 2017’de düzenlenen *Fearless Cities* (Korkusuz Şehirler) zirvesinde 19 ülkeden 50’yi aşkın yerel yönetimi bir araya getirmiştir (Barcelona en Comu vd., 2019). Yerel kamu hizmetlerinde fiyatların ve vergilerin artması, kentsel hizmetlerinin özelleştirilmesi, konut krizi ve yüksek enflasyona karşı düzenlenen protestolar Arjantin, Brezilya, Şili gibi Güney Amerika ülkelerindeki kentlerde de belediyecilik hareketinin gelişmesine yol açmıştır (Arpini, 2022).

Russel’a (2019) göre henüz başlangıç aşamasında olan ve çok farklı bağlamlarda ortaya çıkan Yeni Belediyecilik hareketi, belediyelerde farklı teorik perspektifler ve uygulamalar geliştirmenin yanı sıra belediyeleri gerçek anlamda prefigüratif ve dönüştürücü bir toplumsal hareketin gelişimi için bir giriş noktası olarak konumlandırmayı savunmaktadır. Aktivist belediyecilik temelde bir belediyenin bir toplumsal hareket gibi davranması iken Yeni Belediyecilik, bir yerel yönetim unsuru olarak belediyenin bütçeden yönetişime, kentsel müştereklerin korunmasından katılımcılığa daha bütünlükçü ve dönüştürücü bir siyasete dönüşmesi olarak ele alınmaktadır.

Yerel yönetimlerin toplumsal hareketleşmesi konusunda literatürde en fazla öne çıkan isimler olan Verhoeven ve arkadaşları belirli ülkelerde yapmış oldukları çalışmalar kapsamında ilk olarak çekişmeli yönetişim kavramını gündeme getirmişlerdir (Verhoeven ve Bröer, 2015). Bu kavram ile hükümetin sadece

kendisine karşı harekete geçilen monolitik bir yapıdan ibaret olmadığını, birbirleriyle ve diğer oyuncularla çekişmeli etkileşimlerde bulunan çok sayıda hükümet aktöründen oluştuğuna dikkat çekmektedirler. Çekişmeli yönetişimin başat aktörü ise yerel yönetimlerdir.

Araştırmacıların incelediği ilk örnek vaka, belediye birleştirmelerine karşı girişilen mücadeledir. Belediyeler, birleştirmelere karşı merkezi hükümet ile önce müzakereye girmiş ve lobi çalışmasında bulunmuş, sonuç alamayınca seçmenler ve yerel gruplar ile birlikte kolektif eylemler organize etmişlerdir. Protestolar ve bağlayıcı olmayan referandumlar düzenleyen belediyeler, bakanlığın plan değişikliğine gitmesiyle tekrar merkezi yönetim ile müzakere sürecine dönmüştür. Baz istasyonlarının yerleştirilmesi vakasında ise hükümet mekânsal planlama yasasında değişiklik yapıp belediyeleri yönetim ağından çıkarmıştır. Bunun üzerine belediyeler toplumsal hareket gibi davranmaya başlamıştır. Yerel politikacılar aktivizmlerini iki temel söylem üzeri oturtmaktadırlar: Birincisi yurttaşların politika yapım süreçlerine dahil olması, ikincisi de yurttaşlarını risklere karşı koruma sorumluluğudur. Yazarlar, çekişmeli yönetişimin Hollanda'da teorize edilmesinin tesadüf olamayacağını ülkede alt kademe hükümetlerin bölgesel ve merkezi idareler tarafından öne sürülen politikalara karşı geldiği çok sayıda vakanın olmasına bağlamaktadırlar. Hollanda siyasi geleneğinde hem müzakere ve hem de çekişme üzerinden uzlaşma inşasının varlığına dikkat çekmektedirler.

Verhoeven ve arkadaşları ikinci olarak yerelde hükümet aktivizmi (*governmental activism*) veya aktivist belediyecilik olarak çevirebileceğimiz kavramı öne sürmektedirler. Verhoeven ve Duyvendak (2017), devlet-toplumsal hareket ikiliğini ele alırken, devleti toplumsal hareketlere sadece bağlam sağlayan homojen ve birleşik bir aktör olarak tanımlanmasını eleştirmektedirler. Diğer hükümet aktörleri tarafından önerilen politikaları değiştirmek veya düzeltmek için politikacıların, memurların ve hükümet aktörlerinin yurttaşlarla, toplumsal hareket örgütleriyle ve bazen de işletmelerle bir araya gelip çekişmeli hak arama mücadelesine girmesine bu ismi vermektedirler. Aslında oksimoron olarak nitelendirilebilecek bir kavramı lobicilik, müzakere ve hukuki mücadele gibi konvansiyonel yöntemlerin yanında konvansiyonel olmayan protesto gibi yöntemlere de başvurulmasına istinaden kullanmaktadırlar.

Aktivist belediyecilik, siyasi partiler veya hükümet aktörleri tarafından başlatılabileceği gibi toplumsal hareket örgütlerinin başlatması, yerel yönetimin sonradan harekete katılması ve liderlik etmesi şeklinde de mümkün olmaktadır. Hareket, konvansiyonel olmayan gösteri, protesto gibi formlar altında gerçekleşebildiği gibi deklarasyon yayınlama veya lobicilik gibi konvansiyonel

formlar da içerebilmektedir. Zaman içinde konvansiyonel formlar konvansiyonel olmayan formları önceleyebilmekte veya ardından gelebilmektedirler. Yönetimin toplumsal hareketlerle yaptığı işbirliği açık veya üstü örtülü şekilde gelişebilmektedir.

Verhoeven ve Duyvendak'a (2017) göre aktivist belediyecilik, toplumsal hareketler gibi kaynak seferber etmekte, siyasi fırsatlar yaratıp var olanları değerlendirmektedir. Sorunlara çözümleri çerçevelemekte, eylem yöntemlerine başvurmakta ve kampanya yürütmektedirler. Toplumsal hareketlerden farklı olarak sistemin bütünüyle mücadele etmemektedirler çünkü sistemin bir parçasıdır. Eylem repertuarları daha dardır çünkü yasal hükümlerle bağlıdır. Yerel yönetimler farklı politika araçlarını ve enstrümanlarını sonuç almak için seferber edebilmektedirler. Politika araçları arasında ilgili politika ekseninde hükümet dışı aktörlerin erişimi olmayan politik çevrelere lobi yapmak, diğer politika alanlarındaki müzakere gücünü söz konusu sorunlu politika alanı için kullanmak, diğer siyasetçilerden mücadeleyi desteklemelerini istemek, hukuki yollara başvurmak, hak talebini medya veya sosyal medya üzerinden kamuoyu ile paylaşmak sayılmaktadır. Politika enstrümanları ise alternatif politikalar tasarlamak ve uygulamak, kamuoyu anketleri yapmak, bilgilendirme toplantı yaparak halkın katılımını sağlamak, alternatif politikaları tasarımına yurttaşları dâhil etmek, bu politikaların uygulanmasında yurttaşlarla işbirliği yapmak, yurttaş jürileri oluşturmak ve referanduma gitmek şeklinde değerlendirilmektedir.

Verhoeven vd. (2022), aktivist belediyecilik literatürüne diğer bir katkısı da mücadele tipolojisi oluşturma konusundadır. Araştırmacılar, İngiltere'de COVID-19 kısıtlamalarına, Hollanda'da karbon yakalama ve saklama ve Avrupa çapında ise AB-ABD arasındaki ticari anlaşmaya karşı verilen mücadeleler üzerinden bir tipoloji oluşturmaktadırlar. Belediyeler, muhafazakâr, ılımlı ve radikal tipte mücadele yürütebilmektedirler. Belediyeler, muhafazakâr mücadele formlarından daha ılımlı ve radikal formlara yöneldikçe statükodan uzaklaşmakta, bu tip eylemleri göze alamadıkları durumlarda da statükoya yaklaşmaktadırlar.

Farklı ülkelerde ve siyasal sistemlerde aktivist belediyecilik pratikleri giderek artmaktadır. Birleşik Krallık'ta ve İsviçre'de uçak gürültüsüne karşı (Griggs ve Howarth, 2004) ve (Bröer, 2007), ABD'de hidrolik kırılma projelerine (Fisk, 2016), suyun özelleştirilmesine karşı (Beveridge ve Naumann, 2014), Hollanda'da karbon yakalama ve saklama projelerine karşı (Aanholt, 2014) aktivist belediyecilik hareketi gözlemlenmektedir. Son dönemde göç olgusunun Avrupa'da yarattığı problemleri çözmeye yerel yönetimlerin toplumsal hareket gibi davranmaya başladıkları tespit edilmiştir. Spencer ve Delvino (2019), farklı Avrupa ülkelerinde yerel düzeyde yaptıkları çalışmada düzensiz göçmenlerin refah hizmetlerinden yararlanması konusunda kısıtlayıcı yasal ve politik

çerçeveler söz konusu olduğunda, belediye aktivizminin sağlık, barınma, okul öncesi eğitimi gibi hizmetlere erişimi düzensiz göçmenleri de içerecek şekilde genişlettiğini ortaya koymuşlardır. Verhoeven (2021), Hollanda’da iklim değişikliği önlemleri çerçevesindeki çekişmeli mücadeleyi ele alan makalesinde yerel yönetimlerin ve onların müttefiki sivil toplum kuruluşlarının mücadelesinin hangi koşullarda başarılı hangi koşullarda ise başarısız olduğunu tartışmaktadır. Peki bu yeni kavramsal tartışmalar ve saha çalışmaları ışığında Türkiye’de aktivist belediyeciliği nasıl bir perspektif ile yaklaşılmalıdır?

3. TOPLUMSAL BELEDİYECİLİKTE AKTİVİST BELEDİYECİLİĞE

Türkiye’de yerel yönetimler aktivizmi ya da aktivist belediyecilik, toplumsal hareketler teorisinin son dönemde kavramsallaştırıldığı şekilde 1990’larda ortaya çıksa da 1970’lerde toplumcu belediyecilik çizgisiyle örtüşen yönleri bulunmaktadır. 1970’lerde İstanbul’da, Ankara’da, İzmit’te, Adana’da ve Çanakkale’de CHP’li belediyeler, dünyada 1968’den beri yükselen kitlesel adalet ve özgürlük hareketleri ve yerel demokratik gelişmelerden de ilham alarak uyguladıkları yerel politikalarla, yerel yönetimleri sadece hizmet üreten yapılar olmaktan çıkarıp merkezi siyasetin karşısında bir siyasi alternatif olarak öne sürmüşlerdir. (Sezgin ve Canbulut, 2021; Batuman, 2010; Bayramoğlu, 2015; Dalokay, t.y.; İsvan, 2002; Yıldırım, 2013a, 2013b). O dönemde yerel yöneticilerin toplumsal hareketlerin yöntemlerine başvurması ağırlıklı merkezi hükümetin yerel yönetimlerin işleyişini zora sokan müdahalelerine karşıdır. Hükümetlerin yerel yönetimlerin yetkilerini budamaya çalışması, yasalarla belirlenen finansal kaynakları aktarmaması ve uluslararası kredilere erişimi engellemesi sonucunda hak arama yöntemleri toplumsallaşmıştır.

Aktivist belediyeciliği dört evrede incelemek güncel deneyimlerin tarihsel arka planını sergilemek açısından anlamlı olacaktır. Birinci evre 1970’lerde CHP’li yerel yönetimlerin özellikle nüfus ve gelişmişlik açısından büyük şehirlerde yürüttüğü toplumsal belediyecilik, ikinci evre 90’larda yerel yönetimlerin çevre hareketleri ile birlikte yürüttükleri maden ve enerji yatırımlarına karşı mücadeleler, üçüncü olarak 2000’lerde sol/sosyalist tabandan gelerek belediye başkanlığına seçilen yerel siyasetçilerin mücadeleleri ve son olarak da 2010’lu yıllarda farklı konularda büyük ve orta ölçekli kalkınma ve enerji projelerinde, kentsel dönüşümde, imar ve atık yönetimi konularında ortaya çıkan aktivist belediyeciliktir. Türkiye’de son dönem olarak belirtilen zaman dilimi dışındaki dönemler aktivist belediye başkanlığı kapsamına girmektedir. Özellikle 1970’lerin sonuna doğru İstanbul’da ve Ankara’da belediye başkanları merkezi yönetimin ve örgütlü çıkar odaklarının baskılarına karşı toplumun desteğini alabilmek için çabalamışlardır (Bayraktar, 2014).

Aktivist belediye başkanı kavramıyla toplumsal hareket tabanından, liderliğinden gelen ve farklı siyasi partilerden veya bağımsız olarak belediye başkanlığına seçilen ve mücadelelerini yerel yönetim kurumları ve koşulları içerisinde sürdüren siyasi kişilikler kastedilmektedir. Buna Fatsa, Ovacık, Tunceli ve Hozat belediye başkanlıkları deneyimleri örnek gösterilmektedir (Aksakal, 2007; Emre, 2014; Doğan, 2018). Bu örnekleri ortaklaştıran kent halkının yönetime katılması, kentsel hizmetlerin yerinden üretimi ve dağıtımı, kent halkının ihtiyaçları önceleyen bir anlayışın geliştirilmesidir.

2010 yılından itibaren yerel yönetimlerin atık yönetimi alanında aktivizme başvurduğu gözlemlenmektedir. Bunun nedeni belediye atıklarında vahşi depolama alanlarından düzenli depolama tesislerine geçiş sürecidir. 2011 yılında Giresun'da Çavuşlu Belediyesi ve Çavuşlu Çöplük Olmasın Platformu'nca başlatılan mücadelede, belediye bir yandan atık tesisi inşaatı için yürütmeyi durdurmaya yönelik hukuki mücadele yürütürken, diğer yandan da miting ve yürüyüşlerle yurttaşların taleplerini ilgili makamlara aktarmıştır. 2012'de Tekirdağ'da Çorlu Belediyesi, Kent Konseyi ve Çorlu'da Tehlikeli Atık Tesisine Hayır Platformu başlattıkları ortak mücadelede, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın ilçede kuracağı kimyasal atık tesisi planlarının iptal edilmesi için hukuki ve toplumsal yöntemlere başvurmuştur (Ersoy, 2019).

Termik santrallerin Türkiye çapında yaygınlaşması, çevre, ekoloji ve iklim değişikliği alanında aktif hareketlerin ve kuruluşların tepkisini çekerken farklı bölgelerde yerel yönetimler de mücadeleye dahil olmaya ve kimi zaman da öncülük yapmaya başlamışlardır. Bu konudaki aktivist belediyecilik giriş bölümünde yer verilen Amasra örneğindeki gibi tek bir ilçede gelişebildiği gibi Trakya örneğinde görülebileceği üzere termik santrale karşı belediyelerin geçici bir koalisyon kurduğunu da görmek mümkün olmaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın 2015 yılında Marmara Ereğlisi'nde iki bölgeyi termik santral alanı ilan etmesiyle başlayan süreç, çevre hareketlerinin itirazlarıyla Danıştay tarafından durdurulmuştu. Tekirdağ'ın Çerkezköy ve Ergene ilçeleriyle İstanbul'un Silivri ilçesinde planlanan termik santraller Trakya belediyelerini aktif tutum almaya itmiştir. Aralık 2016'da Çerkezköy'de gerçekleştirilen termik santral karşıtı protestoya Tekirdağ Büyükşehir, Süleymanpaşa, Edirne, Silivri, Çorlu, Marmara Ereğlisi, Ergene, Saray, Çerkezköy, Muratlı, Kapaklı, Malkara, Hayrabolu, Şarköy belediye başkanlarının yanı sıra bu ilçelerin belediye meclis üyeleri, muhtarlar, sivil toplum örgütleri ve yurttaşlar da katılmıştır (Sondakika, 2016).

Türkiye'de son 50 yılda yerel yönetimler ile merkezi hükümet arasındaki güç dengesi sürekli değişim göstermiştir. Merkez siyasetin karşısında yükselen yerel

arayışların merkez ile girdiği müzakereci ve çekişmeli mücadelenin seyri demokratik kazanımları da belirleyen bir süreç olarak işlemektedir. 1970 sonrasında büyüyen kentlerinde merkezi siyasetin kentsel talepleri görmezden gelmesi yerel yönetimlerin bir toplumsal hareket gibi davranmalarına sebep olmuştur. 90'larda ise artan enerji ve madencilik yatırımları farklı bölgelerde yerel yöneticilerin yöre halkının kaynaklarını ve sağlığını korumada konvansiyonel yöntemlerin ötesine geçip protestolara ve halk oylamalarına başvurması sonucunu doğurmuştur. 2000'lerde ana akım siyaset dışında toplumsal muhalefetin desteğiyle belediye başkanlığına seçilen yerel siyasetçilerin inisiyatifleri gözlemlenmektedir. 2010 sonrasında ise ağırlıklı olarak kent müşterekleri üzerindeki planlama ve imar düzenlemeleri ile birlikte mega projelerin devreye girmesi aktivist belediyeciliğin güçlenmesine yol açmıştır. Belediyeler gerek diğer belediyelerle gerekse de toplumsal hareketlerle merkezi siyasete karşı koalisyonlar kurma yolunu tercih etmeye başlamışlardır.

4. YERELDEN MERKEZE İTİRAZLAR

Aktivist belediyecilik yürüten yerel yönetim biriminin muhatap aldığı kurum açısından ele alınırsa karşımıza üç farklı ilişki çıkacaktır. Birincisi ilçe belediyesinin bakanlıklarla, ikincisi büyükşehir belediyesinin bakanlıklarla, üçüncüsü de ilçe belediyesinin büyükşehir belediyesiyle girdiği çekişmeli mücadele şeklindedir. Yerel yönetimler ilgili bakanlığın (veya büyükşehir belediyesinin) inisiyatifinde olan ruhsat/izin konularında halk sağlığı ve çevre sağlığı alanlarında müdahil olmak istediğinde dava açma gibi yöntemleri kullanarak sorununu toplumsallaştırabilmekte, toplumsal hareketler ile ortak süreçler yürütebilmekte veya toplumsal hareket gibi davranabilmektedirler.

Belediye başkanı ve belediye meclis üyelerinin katıldığı mitingler, basın açıklamaları ve yürüyüşler tertip edilmekte, online imza kampanyaları açılmakta, ÇED (Çevre Etki Değerlendirme) Halkı bilgilendirme toplantılarına katılım organize edilmektedir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı başlıca muhatap alınan kurumlar olarak öne çıkmaktadırlar. Yerel yönetimlerin toplumsal hareketler ile ittifak halinde politika yapım süreçlerine itiraz etmesine merkezi hükümet de yasa değişiklikleri, acil kamulaştırma veya torba yasa düzenlemeleriyle karşı hamlelerde bulunabilmektedir. Bu durum da yerel yönetimler için çerçevelenecek yeni fırsatlar veya yeni tehditler ortaya çıkarmaktadır. Yerel yönetimler geri adım atıp konvansiyonel yollardan mücadelelerini sürdürebilmekte veya daha radikal yöntemlere yönelip koalisyon cephesini genişletmeye çalışabilmektedir.

İstanbul Boğazı'na alternatif bir geçiş koridoru olarak yapılması planlanan Kanal İstanbul projesi Nisan 2011 yılında açıklanmıştır. 17 Ocak 2020 tarihinde

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, proje için hazırlanan Çevre Etki Değerlendirme Raporunu olumlu bulmuştur. İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), Kanal İstanbul Projesine ilişkin ÇED olumlu kararının iptali ve yürütmesinin durdurulması talebiyle Çevre ve Şehircilik Bakanlığı aleyhine İstanbul 6. İdare Mahkemesi'nde dava açmış ve ilgili imar planlarına itiraz dilekçelerinin yurttaşlarla birlikte toplu bir şekilde verilmesini organize etmiştir. Bunun yanı sıra İBB yine Ocak 2020'de Kanal İstanbul Çalıştayı düzenlemiş, kanalın İstanbul ve doğal çevresi için oluşturacağı risk, zarar ve tehditler hakkında bilimsel raporlar yayınlamıştır (İstanbul Planlama Ajansı, 2021; Orhon vd., 2020). Kanal İstanbul'da İBB nezdinde henüz konvansiyonel yöntemlerden protesto gibi konvansiyonel olmayan yöntemlere geçiş gözlemlenmediğini not düşmek gerekmektedir. Ya Kanal Ya İstanbul inisiyatifi (bireyler, mahalle ve köy dernekleri, çevre ve ekoloji örgütleri, hayvan hakları savunucuları, sendikalar, odalar ve siyasi partilerden oluşan bir toplumsal hareket koalisyonu) bu alanda protesto ve kampanyalarla bir mücadele yürütmekte ama İBB ile eşgüdüm halinde hareket etmemektedir. İlçe belediyeleri ile büyükşehir belediyeleri arasında planlama veya altyapı projelerinden kaynaklanan anlaşmazlıklarda aktivist belediyecilik ortaya çıkmaktadır. 2015'te İstanbul Kadıköy'de Kurbağalidere'nin ıslahı sırasında ortaya çıkan İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve bağlı kuruluşu İSKİ'nin yetki ve çalışma alanında olan sorunlar gündelik yaşamı sürdürülemez kıldığından bu yana, Kadıköy Belediyesi, toplumsal hareketlerle birlikte çeşitli baskı mekanizmaları oluşturarak sorunun çözülmesi için toplantılar ve protestolar düzenlemiştir.

Toplumsal hareketlerin kavramsallaştırılmasında kaynakların her zaman önemli bir yeri olmuştur. Kaynak Mobilizasyonu Teorisi erken dönem toplumsal hareketler teorilerinden birini oluşturmaktadır. Para, iş gücü, kurumsal kapasite, zaman ve meşruiyet gibi somut veya somut olmayan kaynaklar toplumsal hareket örgütleri tarafından seferber edilmektedir (McCarthy ve Zald, 1977; McAdam, vd., 1996). Yerel yönetimler bünyelerinde toplumsal hareketlerde kısıtlı olan bazı kaynakları barındırmaktadır. Organizasyonel kapasite, teknik uzmanlık, basına erişim, hukuki mücadele için gerekli uzmanlık, kamu verisine erişim, lojistik imkanlar hak arama mücadelesinde yönetime ve onunla ittifak içinde bulunan toplumsal örgütlere önemli avantajlar sağlamaktadır. Örnek olarak belediyelerin hukuki danışmanlık sağlaması, ÇED raporuna alternatif bilimsel raporlar hazırlatması, protesto düzenlenmesi için gerekli lojistik kaynakların sağlanması ve basın ilişkilerinin yürütülmesi verilebilmektedir. Bilim insanlarına dayanarak ilgili projenin bilimsel desteğini de tartışmaya açarak alternatif politika önerileri için de bilimsel arka plan oluşturmaya yardımcı olmaktadır.

5. AKTİVİST BELEDİYECİLİĞİN EYLEM REPERTUARİ

Toplumsal hareketler literatürüne Charles Tilly tarafından kazandırılan eylem repertuarı kavramı bir grubun farklı kişiler ve gruplardan hak talep ederken sahip olunan araçlar bütünü olarak tanımlanmaktadır (Tilly, 1986: 4). Belirli bir yerde ve zamanda insanlar sınırlı sayıda ortak eylem rutinini uygulamayı öğrenmişlerdir ve bunların her birini acil durumlara ve otoritelerin, karşı çıkanların, müttefiklerin, gözlemcilerin, eylemin nesnelere ve mücadelede bir şekilde yer almış insanların tepkilerine göre uyarlamaktadırlar (Tilly, 1995: 27). Eylem repertuarları ekonomik, siyasal ve toplumsal yapılarıdaki temel değişikliklere yanıt olarak değişmekte, gelişmekte veya sönümlenmektedir. Toplumsal hareketler amaçlarına, örgütlülük düzeylerine, sahip oldukları kaynaklara, içinde faaliyet gösterdikleri siyasi ortama göre farklı eylem biçimlerine başvurabilmektedirler.

Aktivist belediyeçiliğin belki de en ayırt edici yanı protestoya yani toplumsal hareketlerin eylem repertuarından birine başvurusudur. Protestonun toplumsal hareketler için olduğu kadar yerel yönetimler için de avantajlı yönleri bulunmaktadır. Protesto sadece konvansiyonel siyaset yolları ve yöntemleri tüketildiğinde veya kapalı olduğundan yapılmamaktadır. Protesto – zamanlamasına veya yoğunluğuna bağlı olmakla birlikte– dikkat çekici, etkili ve sonuç alıcı olabilmektedir. Bir belediye başkanının makamından çıkıp protestoya katılması etki alanını genişletebilmektedir. Bir haksızlığa veya hukuksuzluğa karşı toplumsal desteği olan bir koalisyona liderlik etmek meşruiyet alanını açacaktır. Öte yandan yerel yönetimlerin sürekli toplumsal hareketmiş gibi davranmamaktadırlar çünkü birçok politika talebine dahil olmakta ve paydaşlarıyla da birçok yönetim ilişkisine girmektedirler. Yerel yönetim, yerel siyaset, hukuk mücadelesi ve toplumsal hareket eşgüdümü ilerleyebilmektedir. Yerel yönetimler aktivizme yöneldiğinde ağırlıklı olarak şu eylem repertuarlarını kullanmaktadırlar: Halkı bilgilendirme toplantısı, protesto, imza kampanyası, bilimsel çalıştaylar, arama konferansları, çalışma grupları oluşturma, basın toplantısı, toplu/bireysel itiraz dilekçesi, bildiri dağıtma, referandum, miting, Çevre Etki Değerlendirme (ÇED) Toplantısına katılım, ÇED Toplantısı protestosu, Alternatif ÇED toplantısı düzenleme.

Daha çok sivil toplum örgütleri, toplumsal hareketler ve bireyler tarafından toplumsal mücadelelere destek için açılan imza kampanyaları yerel yönetimlerin toplumsal hareket repertuarlarından örnek aldığı ve uyguladığı bir yöntem olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Normal koşullarda belediyeler imza kampanyası düzenlememektedir. Dijital siyasetin imkanlarından faydalanmak isteyen yerel yönetimler Change.org platformunu kullanmaktadırlar. Platformda 7 ilçe belediyesinin 8 imza kampanyası açtığı gözlemlenmiştir (Change.org, 2023).

Bunlar İstanbul'da Kadıköy Belediyesi (2), Maltepe, Silivri ve Şişli belediyeleri, Bursa'da Nilüfer Belediyesi, Balıkesir'de Ayvalık Belediyesi, Antalya'da Muratpaşa Belediyesi'dir. Platform bünyesinde ulaşılabilen en eski kampanya Kadıköy Belediyesi'nin 2014'te dönemin İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve İBB Halkla İlişkiler Müdürlüğü ile Başbakanlık Özelleştirme Daire Başkanlığı'na yönelik başlattıkları "Fenerbahçe-Kalamış Sahili imara açılıyor. Bu Yanlışın Geri Dönülsün" başlıklı kampanyadır. Nisan 2023 itibarıyla 153 bin imza toplanmıştır. Dijital imza kampanyaları çoğunlukla hukuki ve toplumsal mücadeleye destek olarak organize edilmektedir. Kadıköy Belediyesi'nin yoğunluk artışı ve silüet tartışması nedeniyle açtığı yeni davalar nedeniyle Özelleştirme İdaresi'nin satışa çıkardığı Fenerbahçe Kalamış Yat Limanı ihalesi geri çekilmiştir (Kadıköy Belediyesi, 2021). Belediye dışındaki toplumsal aktörler de bu konuda aktif olarak mücadele yürütmektedirler. Fenerbahçe-Kalamış Dayanışması, ÇED Raporu alınmadan ihaleye açılan proje için Kalamış Parkı'nda farklı zamanlarda protestolar düzenlemiştir. Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi yat limanı için ÇED sürecinin tamamlanmadığı ve söz konusu alanın koruma/kullanma dengesinin nasıl belirlendiğinin belirsiz olduğu gerekçesiyle özelleştirilmesine karşı dava açmıştır (Mimarlar Odası, 2021).

Aktivist belediyeciliğin başvurduğu eylem repertuarlarından öne çıkanlardan biri de referandumdur. Özellikle 90'lı yıllarda aktivist belediyecilik pratiklerine başvurulmuştur. 23 Ekim 1989 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile İzmir'in Aliağa ilçesi Gencelli mevkiinde ithal kömüre dayalı 2*500 megavat gücünde bir termik santral kurulması planlanmıştır. Aliağa Belediyesi başta olmak üzere Bakırçay Belediyeler Birliği'ni oluşturan 12 belediye öncülüğündeki termik santral karşıtı harekete Yeşiller Partisi, SHP, milletvekilleri, sanatçılar ve meslek odaları da katıldılar (Anadol, 1990: 1; Bakırçay Çevre Sempozyumu, 1992). Hareketin ilk başvurduğu eylemlerden biri referandum düzenlemektir. Kasım 1989'da gerçekleşen referandumda 7717 oy kullanılmış ve %94 oranında hayır cevabı çıkmıştır. Türkiye'de yerel düzeyde referandum sadece belediye yönetimine geçilmesi konusunda köy halkına uygulanmaktadır (Öner, 2001: 110). Birliğin referandum hamlesi İçişleri Bakanlığı tarafından hükümetin onayı olmadan bir halk oylaması düzenlemesinin yetki aşımı olarak yorumlanmış ve Bakırçay Belediyeler Birliği hakkında soruşturma açılmıştır (Turhan vd., 2020). 90'lı yılların ikinci yarısında Bergama'da siyanürlü altına karşı geliştirilen mücadelede de Aliağa'ya benzer bir şekilde aktivist belediyecilik ile birlikte referandum yönteminin kullanıldığını gözlemlemekteyiz (Taşkın, 1997, 1998). Bergama hareketi görüşlerinin karar vericiler tarafından dikkate alınması için Bergama köylerinde altın madeni ile ilgili bir referanduma gidilmesini talep etmişler fakat reddedilmişlerdir (Uncu, 2012). Bunun üzerine 12 Ocak 1997'de maden sahasına

en yakın sekiz köyde bir referandum düzenlenmiş ve oy kullanan 2866 köylü madene “hayır” demiştir (Çoban, 2004). 1997 yılında Mersin’de yapılması planlanan Akkuyu nükleer santraline karşı Büyükeceli Beldesi ile Yanışlı, Kırmanlı, Karadere, Işıklı ve Akdere köylerinin katıldığı referandumda santrale hayır sonucu çıkmıştı (Yavuz, 2015: 150). Belediyeler veya beldeler, yöre halkının dayatılan projeye karşı olduğunu ifade etmenin yollarından biri olarak halk oylamasını yasal bir bağlayıcılığı olmasa da kullanmak eğilimindedirler.

Türkiye’de aktivist belediyeçilik tecrübelerinde başvurulmuş eylem repertuarları incelendiğinde referandum, protesto ve dijital imza kampanyalarının öne çıktığı görülmektedir. 90’lı yıllarda madencilik ve enerji konulu mücadelelerde yöresel itirazları daha görünür kılmak için kentlerde ve köylerde halk oylamasına gitmek tercih edilmiştir. Protesto yöntemi bu mücadelelerde referandum ile birlikte de kullanılmıştır. Daha yakın dönemde ise dijital imkânların gelişmesiyle sivil toplumun sıkça kullandığı dijital imza kampanyalarının kamuoyunu harekete geçirmek için kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu repertuarların kullanımı meşruiyet alanını genişletip yeni ittifaklar için olanaklar sunmaktadır.

6. YEREL KOALİSYONLAR

Hangi koşullar bir belediyeyi toplumsal hareket örgütleri ile birlikte koalisyon kurmaya itmektir? Hükümetin bir bölge hakkındaki kararının, ekolojik veya toplumsal açıdan yıkıcı olmasının engellemek için koalisyon olarak hareket etmenin sonuç alması temel itkidir. Yerel Yönetimler, muhalefet cephesini genişletmek için normalde politika süreçlerine katılamayan paydaşlar ile koalisyonlar kurmaktadır. Yerel veya bölgesel koalisyonlar içinde genellikle muhalefetteki siyasi partinin bölge milletvekilleri, komşu ilçelerin belediye başkanları, mahalli idare birlikleri ve belediye meclisleri üyeleri bulunmaktadır. Kent konseyleri, muhtarlıklar, odalar, dernekler, vakıflar ve kooperatifler de koalisyonun bir parçası olabilmektedirler. Büyükşehir belediyesinin, bakanlığın ve hükümetin projelerine karşı bir arada duran yerel yönetimler ve toplumsal hareketler, yerel yönetim biriminin projelerinde karşı karşıya gelebilmektedir. Örneğin ilgili bakanlığın balık çiftliği kurulmasına verdiği onaya karşı verilen mücadelede beraber hareket eden belediye ve toplumsal hareketler, belediyenin atık yönetimi konusundaki tasarrufları söz konusu olduğunda karşı kamplarda yer alabilmektedirler (Evrensel, 2022).

2015’te İzmir’in Aliğa ilçesi’nde faaliyet gösteren termik santralin genişletilmesi istemi üzerine 7 yıl önce verilen “ÇED olumlu” kararı Foça Belediyesi, Karşıyaka Belediyesi ile Kıyı Ege Belediyeler Birliği’nin açtığı davada iptal edilmiştir. 5393 sayılı Belediye Kanunu’nda yer verilen Kent

Konseylere tüzel kişilikleri olmamasına rağmen halkın katılımını ve yerel demokrasiyi güçlendirecek bir yapı olarak toplumsal mücadelelerde rol oynamaktadır. Hukuki düzlemde yürütmenin durdurulması için veya ÇED (Çevre Etki Değerlendirme) kararlarına karşı davalar açabilmektedirler. İstanbul'da Kadıköy Kent Konseyi Kalamış Limanı'ndan balıkçıların tahliyesine karşı, Kırklareli Kent Konseyi altın madeni sahasına ÇED gerekli değildir kararına karşı, Karaburun Kent Konseyi de balık çiftliği için verilen ÇED gerekli değildir kararına karşı dava açmıştır (Alıca,2019:253). Kent Konseyleri görece köklü bir geçmişe sahipse ve toplumsal hareket dinamiklerine yakınsa kentsel hareketlere liderlik edebilmektedir. Kent Konseyleri bazen belediye yönetimine karşı gelirken bazı koşullarda da beraber hareket etmektedir. Çanakkale Belediye Meclisi tarafından ilk başta onaylanan Yat Limanı Projesi ve Tekel arsası için geliştirilen proje, Çanakkale Kent Konseyi'nin mücadelesi sonucu geri çekilmiştir. Kent Konseyi kurduğu Yat Limanı Çalışma Grubu ile farklı meslek gruplarından ilgililerin, derneklerin ve ekoloji aktivistlerinin katılımıyla kentsel mekanların düzenlenmesinde katılımı ön plana çıkararak bir muhalefet yürütmüştür (Sakarya, 2018).

7. AKTİVİST BELEDİYECİLİĞİN NEDENLERİ

Aktivist belediyecilik ilk etapta her ne kadar tekil projelere karşı geliştirilen itirazlar olarak da görülse, daha geniş bir perspektiften bakıldığında bazı politik ve ekonomik eğilimler sonucunda ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Bunlardan bir kısmı merkezîyetçi ve kalkınmacı eğilimlerden, bir kısmı yerel demokrasinin yükselişinden ve son olarak da toplumsal hareketlerin sonuç alıcı etkinliğinden kaynaklanmaktadır.

İlerleme adına doğayı tahakküm altına almayı gerektiren türden ekonomik kalkınma, modernleşme politikalarının mihenk taşı olmuştur (Arsel, 2005). Doğanın ve kent müştereklerinin kalkınma politikalarına kaynak teşkil etmesi, çevre ve ekoloji hareketlerinin yanı sıra kent yönetimlerini de itiraz koalisyonunun bir parçası haline getirmektedir. 2000 sonrası dönemde ulusal düzeydeki enerji, madencilik, kentsel dönüşüm, imar ve atık yönetimi politikaları birçok bölgede yerel yönetimler tarafından protesto edilmiştir.

Keleş'e (2020) göre son dönemdeki merkezîyetçi eğilim, yerel yönetimlerin imar ve planlama konusundaki yetkilerinin sistemli olarak merkezi yönetim kuruluşlarına aktarılmasına ilişkin çıkarılan yasalarda somutlaşmaktadır. Özellikle 2019 yerel seçimleri sonrası TOKİ'ye, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na, Özelleştirme Yönetimi'ne aktarılan imar ve planlama yetkilerini örnek olarak göstermektedir. Merkezîyetçi eğilimin bir başka uygulama sahası mega projelerdir. Parker'e göre (2017) mega projeler güçlü kalkınmacı

söylem üzerinden rıza yaratıp itirazları da marjinalize etmek için kullanılmaktadır. Çoban vd. (2015: 399) özelleştirme, ticarileştirme, kuralsızlaştırma ve yeniden kurallandırma unsurlarının doğanın neoliberalleştirilmesinde nasıl işlevsel hale geldiğini örnekleriyle tartışmaktadırlar. Buna tamamlayıcı unsurlar olarak da keyfi yönetim, otoriterleşme, denetimsizleştirme ve mülksüzleştirmeyi eklemektedirler.

Merkeziyetçi eğilimin karşısında yerel demokrasi ve katılımın da önemi artmaktadır. Etkili bir yerel demokrasi, sürdürülebilir ve adil bir ekonomik ve sosyal kalkınma, iyi yönetimi teşvik eden ve demokratik değerleri destekleyen bir ön koşul olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Yerel demokrasinin değeri katılımın artması, yurttaşlık kültürünün güçlenmesi, sosyal sermayenin inşası ve insanları daha aktif yurttaş olmaya teşvik etmesinde yatmaktadır (Bullmer, 2017). Türkiye’de yerel yönetimlerin yetkileri budansa da meşruiyeti azalmamakta, seçilmiş olmanın gücü ve sivil toplum örgütlerinin desteğiyle merkezin baskısına karşı durabilmektedirler.

1998 yılında Meyer ve Tarrow tarafından ortaya atılan “Toplumsal Hareketler Toplumu” kavramı temelde protestoların siyasetin meşru bir parçası haline gelmesine işaret etmekteydi. Bu önermenin altında özellikle 1960 sonra protestoların artması, yaygınlaşması ve kurumsallaşması yatmaktaydı (Meyer ve Tarrow, 1998). Lipsky’e (1970) göre protesto, farklı aktörlerin siyasete katılmasını sağladığı ölçüde başarılı olmaktadır. Yasa yapıcıları etkilemek, yeni müttefikler bulmak, medya aracılığıyla kamuoyuna ulaşmak için protesto etkili bir siyasal yöntem haline gelmiştir. Radikal olduğu düşünülen toplumsal hareket yöntemleri yerel yönetimler tarafından da kullanılmaya başlamıştır. Protesto, yürüyüş, boykot gibi yöntemler kullanılarak siyaset alanı genişletilmektedir. Toplumsal hareketleri taklit etmenin sonuç almada etkin olduğunun kanıtlanması farklı siyasi sistemlerdeki yerel yönetimleri belirli ölçülerde aktivizme yaklaştırmıştır.

8. SONUÇ

Dünyada kentleşme ve metropolleşme eğilimleri ile doğru orantılı olarak yerel yönetimlerinin ekonomik ve siyasi gücü artmaktadır. Yerel Yönetimler hem bir parçası oldukları kamu yönetimi mekanizmasında hem de toplumsal hareket örgütlenmeleri nezdinde etkinliklerini artırmaktadır. Tepeden inme ci politikaları/projeleri kabul etmeyerek kent hareketleri ile eşgüdüm halinde, protesto dahil çeşitli toplumsal hareket yöntemlerini kullanarak hak aradıkları çekişmeli bir mücadele yöntemini benimsedikleri gözlemlenmektedir. Hollandalı araştırmacılar Verhoeven ve meslektaşları farklı ülkelerden ve politika alanlarından getirdikleri perspektifle aktivist belediyeçilik kavramını geliştirmişlerdir.

Bu çalışmada Kamu Yönetimi, Siyaset Bilimi ve Toplumsal Hareketler teorilerinden hareketle Türkiye’de aktivist belediyeciliğin örüntüleri incelenmiştir. Bu kavram tarihsel olarak dört evrede ele alınmıştır. Birinci evre 1970’lerde CHP’li yerel yönetimlerin özellikle büyük şehirlerde yürüttüğü toplumsal belediyecilik, ikinci evre 90’larda yerel yönetimlerin çevre hareketleri ile birlikte yürüttükleri maden ve enerji yatırımlarına karşı mücadeleler, üçüncü olarak 2000’lerde sol/sosyalist tabandan gelerek belediye başkanlığına seçilen siyasetçilerin mücadeleleri ve son olarak da 2010’lu yıllarda özellikle kentsel müşterekleri yakından ilgilendiren büyük ve orta ölçekli kalkınma ve enerji projelerinde, kentsel dönüşümde, imar ve atık yönetimi konularında ortaya çıkan aktivist belediyeciliktir.

Aktivist belediyecilik yürüten yerel yönetim birimin muhatap aldığı kurum açısından üç farklı ilişki ortaya çıkmıştır. Birincisi ilçe belediyesinin bakanlıklarla, ikincisi büyükşehir belediyesinin bakanlıklarla, üçüncüsü de ilçe belediyesinin büyükşehir belediyesiyle girdiği çekişmecî mücadele şeklindedir. Aktivizm yürüten belediyelerin başvurduğu eylem repertuarları arasında konuya ve bağlama göre farklılaşmakla birlikte protesto, referandum, dijital imza kampanyaları öne çıkmaktadır. Bununla birlikte belediyeler yasal hakları olan yöntemleri de - halkı bilgilendirme, bilimsel çalışmalar hazırlama, hukuki mücadele- konvansiyonel olmayan yöntemlerle birlikte veya dönüşümlü olarak kullanabilmektedirler. Organizasyonel kapasite, teknik uzmanlık, basına erişim, kamu verisine erişim ve diğer lojistik imkanlar hak arama mücadelesinde belediyelere önemli avantajlar sağlamaktadır. Aktivist belediyeler, muhalefet cephesini genişletmek için normalde politika süreçlerine katılamayan paydaşlar ile koalisyonlar kurmaktadır. Yerel veya bölgesel koalisyonlar içinde genellikle muhalefetteki siyasi partinin bölge milletvekilleri, komşu ilçelerin belediye başkanları, mahalli idare birlikleri ve belediye meclisleri üyeleri bulunmaktadır. Kent konseyleri, muhtarlıklar, odalar, dernekler, vakıflar ve kooperatifler de koalisyonun bir parçası olabilmektedirler.

Son olarak aktivist belediyeciliğin merkezîyetçi ve kalkınmacı eğilimlerden, yerel demokrasinin yükselişinden ve toplumsal hareketlerin sonuç alıcı etkinliğinden kaynaklandığını öne sürülmüştür. Özellikle 2010 sonrası dönemde merkezîyetçi eğilimlerin artması, inşaat ve enerji politikalarının kentsel müşterekler üzerinde yarattığı ekolojik tahribat, hukukun üstünlüğü ilkesinin erozyona uğraması yerel yönetimleri toplumsal hareketlerin strateji ve yöntemlerini izlemeye yönelttiği gözlemlenmektedir.

Bu makalede Türkiye’den ve dünyadan yerel yönetimler ve toplumsal hareketlerin etkileşiminin farklı seviyeleri ele alınmıştır. Tarihsel ve güncel

örnekler üzerinden bir çerçeve çizerek bu alanına dair belirli teorik ve uygulamaya dair soruları ve potansiyel araştırma konularını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Araştırmanın en önemli kısıtı yerel yönetim ve toplumsal hareket aktörleriyle nitel araştırma yöntemleri kullanılarak yapılan bir saha çalışması içermemesidir. Yeni gelişmekte olan bir alan olduğundan akademik kaynaklar kadar basın, yerel yönetim ve sivil toplum kaynaklarına da başvurulmuştur.

Türkiye’de aktivist belediyeciliğin daha sistematik biçimde incelenmesi gerekmektedir. Öncelikle belediyelerin bu tür bir aktivizme neden başvurdukları ve stratejilerini neye dayanarak kurdukları yerel aktörler ile derinlemesine görüşmeler yoluyla araştırılmalıdır. Hangi eylem repertuarına neden başvurulduğu, konvansiyonel yöntemlerle konvansiyonel olmayan yöntemlerin hangi kriterlere göre tercih edildiği mercek altına alınmalıdır. Aktivist belediyeciliğin coğrafi olarak nasıl bir dağılım gösterdiğini ve hangi politika alanlarında yoğunlaştığını gösterecek bir veri tabanı geliştirilmelidir. Yerel yönetimlerde temsil edilen siyasi partilerin aktivist belediyeciliğe yaklaşımları da önem arz etmektedir. Aktivist belediyeciliğin başarıyı nasıl tanımladığı da – merkezden gelen politika ve projelerinin ertelenmesi, revize edilmesi veya iptal edilmesi– araştırmaya değer konular arasındadır.

KAYNAKÇA

1.Bakırçay Çevre Sempozyumu (1992), (izmir: Aliğa Belediyesi Yayınları).

Aanholt, Jelle van. (2014), Sterker dan Den Haag. Een verkenning van de interactie tussen gemeente en burgers bij het verweer tegen nationaal beleid (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Amsterdam: University of Amsterdam).

Aksakal, Pertev (2007), Fatsa Gerçeği (İstanbul: Penta Yayıncılık).

Alica, Süheyla Suzan Gökalp (2019), Çevresel Etki Değerlendirmesi (Ankara: Adalet Yayınevi).

Anadol, Kemal (1990), Termik Santrallere Hayır (Ankara: V Yayınları)

Arpini Emilia, Alexander Panez, Andrew Cumbers ve Bethia Pearson (2022), “New Municipalism in South America? Developing theory from experience in Argentina and Chile”, *Urban Studies*, 1-17. Doi: <https://doi.org/10.1177/00420980221126269>

Arsel, Murat (2005), “Reflexive Developmentalism? Toward an Environmental Critique of Modernization”, Adaman, Fikret ve Murat Arsel (Der.), *Environmentalism in Turkey: Between Democracy* (London: Routledge): 1-20.

Beyaz Gazete (2012), <https://beyazgazete.com/haber/2012/2/23/amasra-da-termik-santral-protestosu-1062485.html> (13.12.2022).

Banaszak, Lee Ann (2005), “Inside and Outside the State: Movement insider Status, Tactics, and Public Policy Achievements”, Meyer, David S., Valerie Jenness ve Hele Ingram (Der.), *Routing the Opposition: Social Movements, Public Policy, and Democracy* (Minneapolis: University of Minnesota Press): 149-176.

Barcelona en Comu vd. (2019), *Fearless Cities: A Guide to the Global Remunicipalist Movement* (Oxford: New Internationalist).

Batuman, Bülent (2010), “Toplumcu bir Belediyecilik Modeli: “Yeni Belediyecilik Hareketi” 1973–1977”, *Mülkiye Dergisi*, 34 (266): 223-241.

Bayraktar, Ulaş (2014), “Kamuyu Kamulaştıran Toplumcu Belediyeler için Geçmişten Alınabilecek İlham Üzerine”, İnan, İzci (Der.), *Katılımcı Yerel Yönetim*, (İstanbul: Kalkedon Yayınları): 51-68.

Bayramoğlu, Sonay (2015), *Toplumcu Belediye Nam-ı Diğer Belediye Sosyalizmi* (İstanbul: Nota Bene Yayınları).

Beveridge, Ross ve Matthias Naumann (2014), “Global norms, local contestation: privatization and de/politicization in Berlin”, *Policy & Politics*, 42 (2): 275–291.

Bröer, Christian (2007), “Aircraft and Risk Politics”, *Health Risk and Society*, 9: 37-52.

Bullmer, Elliot W. (2017), *Local Democracy*, International IDEA Constitution-Building Primer 13, International Institute for Democracy and Electoral Assistance.

Change.org (2023), www.change.org (11.04.2023)

Çoban, Aykut (2004), “Community-based Ecological Resistance: The Bergama Movement in Turkey”, *Environmental Politics*, 13 (2): 438-460.

Çoban, Aykut, Fevzi Özlüer ve Sinan Erensü (2015), “Türkiye’de Doğanın Neoliberalleştirilmesi ve Bu Sürece Karşı Mücadeleler,” Çoban, Aykut (Der.), *Yerel Yönetim, Kent ve Ekoloji: Can Hamamcı’ya Armağan* (Ankara: İmge Yayınevi): 399-456.

Diani, Mario (1992), "The Concept of Social Movement", *The Sociological Review*, 40 (1): 1–25.

Dalokay, Vedat (t.y), *Çeşitli Toplum Olayları Hakkında Görüşler, 1973-1977 Arası Basın Toplantıları, Demeçler, Konuşmalar*.

Doğan, Ozan (2018), "Hozat'ta Sosyalist Belediyecilik Deneyimi (2004-2014)", Hepkon, Zeliha ve Şükrü Aslan (Der.), *Hozat* (Ankara: Ütopya Yayınları): 453-472.

Emre, Erdal (2018), *Komünist Başkan: Ovacık'ta Yeşeren Umut* (İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları).

Ersoy, Zeynal Gökhan (2019), *Mobilization Against Waste Facilities of Municipalities in Turkey between 2000 and 2018* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Evrensel (2022), <https://www.evrensel.net/haber/468380/bu-tepe-atik-tepe-guzelbahcedeki-tesis-cevre-ve-insan-sagligini-tehdit-ediyor> (18.04.2023).

Fisk, Jonathan M. (2016), "Fractured Relationships: Exploring Municipal Defiance in Colorado, Texas, and Ohio", *State and Local Government Review*, 48 (2): 75–86.

Goldstone, Jack Andrew (2003), "Bridging Institutionalized and Noninstitutionalized Politics", Goldstone, Jack Andrew (Der.), *States, Parties and Social Movements* (Cambridge: Cambridge University Press): 1-27.

Griggs, Steven ve David Howarth (2004), "A Transformative Political Campaign? The New Rhetoric of Protest Against Airport Expansion in the UK", *Journal of Political Ideologies*, 9 (2): 181-201.

İstanbul Planlama Ajansı (2021), *25 Soruda Kanal İstanbul* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi).

İsvan, Ahmet (2002), *Başkent Gölgesinde İstanbul* (İstanbul: İletişim Yayınları).

Janoschka, Michael ve Mota Fabiola (2021,) "New Municipalism Action or Urban Neoliberalisation Reloaded? An Analysis of Governance Change, Stability and Path Dependence in Madrid (2015-2019)", *Urban Studies*, 58 (13): 2814-2830.

Johnston, Hank (2011), *States and Social Movements* (Cambridge: Polity Press)

Kadıköy Belediyesi (2021), <https://www.kadikoy.bel.tr/Haberler/kalamis-sahilinin-ozellestirilmesine-karsi-destek-zinciri> (10.04.2023).

Keleş, Ruşen (2020), “Yerel Demokrasiyi Merkezîyetçilik Virüsünden Arındırmak”, Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi, 2 (1): 1-14.

Leopold, Ellen ve David A. McDonald (2021), “Municipal Socialism Then and Now”, Third World Quarterly. 33 (10): 1837-1853.

Lipsky, Michael (1970), Protest in City Politics: Rent Strikes, Housing, and the Power of the Poor (Chicago: Rand McNally).

Miguel A. Martinez ve Bart Wissink (2023), “The outcomes of residential squatting activism in the context of municipalism and capitalism in Madrid and Barcelona (2015–2019)”, Journal of Urban Affairs, 45 (1): 65-83.

McAdam, Doug, John D. McCarthy ve Mayer N. Zald (1996), Comparative Perspectives on Social Movements (New York: Cambridge University Press).

McCarthy, John (2005), “Velcro triangles: Elite Mobilization of Local Anti Drug Issue Coalitions”, Meyer, David S., Valerie Jennes ve Helen Ingram (Der.), Routing the Opposition Social Movement, Public Policy and Democracy (Minneapolis: University of Minnesota Press): 87-115.

McCarthy, John ve Mayer Zald (1977), “Resource Mobilizations and Social Movements: A Partial Theory”, American Journal of Sociology, 82 (6): 1212-1241.

Meyer, David S. ve Sidney Tarrow (1998), Social Movement Society (New York: Rowman & Littlefield Publishers).

Mimarlar Odası (2021), <https://www.mimarist.org/kalamis-yat-limaninin-genisletilerek-ozellestirilmesi-cevreye-karsi-islenmis-bir-suc-ve-kiyilarin-ticarilestirilmesidir/> (17.04.2023).

Orhon, Derin, Seval Sözen ve Naci Görür (2020), Kanal İstanbul: Çok Disiplinli Bilimsel Bir Değerlendirme (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları).

Öner, Şerif (2001), “Belediyelerde Yönetime Katılmada Halkla İlişkilerin Rolü ve Önemi”, DEÜ SBE Dergisi, 3 (2): 100-114.

Paker, Hande (2017), “The ‘Politics of Serving’ and Neoliberal Developmentalism: The Megaprojects of the AKP as Tools of Hegemony Building”, Adaman, Fikret, Bengi Akbulut ve Murat Arsel (Der.), Neoliberal Turkey and its Discontents: Economic Policy and the Environment Under Erdoğan (London: I. B. Tauris): 103-119.

Pettinicchio, David (2012), “Institutional Activism: Reconsidering the insider/Outsider Dichotomy”, Sociology Compass, 6: 499-510.

Rubio-Pueyo, Vicente (2017), *Municipalism in Spain: From Barcelona to Madrid and Beyond*, Report (New York: Rosa Luxemburg Stiftung New York Office).

Russel, Bertie (2019), “Beyond the Local Trap: New Municipalism and the Rise of Fearless Cities”, *Antipode*, 51 (3): 989-1010.

Sakarya, İpek (2018), “Çanakkale’de Kentsel Mekânın Metalaştırılması Karşısında Direnen Kentsel Muhalefet”, *Megaron*, 13 (3): 431- 441.

Sezgin, Sezgin ve Tuğba Canbulut (2021), *Toplumcu Belediyecilik: 1970’lerden Günümüze Bir Yerel Yönetim Deneyimi* (İstanbul: İletişim Yayınları).

Son Dakika (2016), <https://www.sondakika.com/haber/haber-eskinat-trakya-nin-hicbir-yerinde-termik-9053428/> 14.12.2022).

Spencer, Sarah ve Nicola Delvino (2019), “Municipal Activism on Irregular Migrants: The Framing of Inclusive Approaches at the Local Level”, *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 17 (1): 27-43,

Stearns, Linda Brewster ve Paul D. Almedia (2004), “The Formation of State Actor-Social Movement Coalitions and Favorable Policy Outcomes”, *Social Problems*, 51 (4): 478-504.

Taşkın, Sefa (1997), *Bergama’da Siyanürlü Altın Olayı* (İzmir: Bergama Belediyesi Yayınları).

Taşkın, Sefa (1998), *Siyanürcü Ahtapot* (İstanbul: Sel Yayıncılık).

Tilly, Charles (1978), *From Mobilization to Revolution* (Reading, MA: Addison-Welsey).

Tilly, Charles (1986), *The Contentious French* (Cambridge: Harvard University Press).

Tilly, Charles (1995), “Contentious Repertoires in Great Britain, 1758-1834”, Traugott, Mark (Der.), *Repertoires and Cycles of Collective Action* (London: Duke University Press): 15-42.

Turhan, Ethemcan, Begüm Özkaynak ve Cem İskender Aydın (2019), “Coal, Ash and Other Tales: The Making and Remaking of Anti-Coal Movement in Aliğa, Turkey”, Turhan, Ethemcan ve Onur İnal (Der.), *Transforming Socio-Natures in Turkey: Landscapes, State and Environmental Movements* (New York: Routledge). 166-186.

Uncu, Baran Alp (2012), *Within Borders, Beyond Borders: The Bergama Movement at the Junction of Local, National and Transnational Practices*

(Yayınlanmamış Doktora Tezi) (Londra: School of Economics and Political Science).

Verhoeven, Imrat ve Christian Bröer (2015), “Contentious Governance: Local Governmental Players as Social Movement Actors”, Duyvendak, Jan Willem ve James M. Jasper (Der.), *Breaking Down the State: Protesters Engaged*. (Amsterdam: Amsterdam University Press): 95-111.

Verhoeven, Imrat ve Jan Willem Duyvendak (2017), “Understanding governmental activism”, *Social Movement Studies*, 16 (5): 564-577.

Verhoeven, Imrat, Shannon Spruit, Elisabeth van de Grift ve Eefje Cuppen (2022), “Contentious Governance of Wind Energy Planning: Strategic Dilemmas in Collaborative Resistance by Local Governments and Citizen Action Groups”, *Journal of Environmental Policy & Planning*, 24 (6): 635-666.

Verhoeven, Imrat (2021), “Contentious Governance Around Climate Change Measures in the Netherlands”, *Environmental Politics*, 30 (3): 376-398.

Verhoeven, Imrat, Michale Strange ve Gabriel Siles-Brügge (2022), “The Dynamics of Municipal Contestation: Responses from Local Government to Perceived Policy Threats from Higher Authorities”, *Policy & Politics*, 50 (4): 587-604.

Yavuz, Filiz (2015), *Beni “Akkuyu”larda Merdivensiz Bıraktın* (İstanbul: Can Yayinevi)

Yıldırım, Selahattin (2013a), *Yeni Toplumcu Belediyecilik Üstüne* (Ankara: Çankaya Belediyesi Yayını).

Yıldırım, Selahattin (2013b), *Türkiye’de Toplumcu Belediyecilik 1973-1980* (Ankara: Çankaya Belediyesi Yayını).